

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ТА ОСОБЛИВОСТІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ЛІЗИНГОВИХ ОПЕРАЦІЙ В УКРАЇНІ

Розглянуто сутність та особливості проведення лізингової діяльності в Україні, досліджено методику її організацію обліку операцій лізингу в учасників цього процесу та визначено основні напрями їх удосконалення.

Ключові слова: лізинг, облік лізингових операцій, лізингодавець, лізингоодержувач.

Становлення ринкових відносин в Україні визначає нові напрями реформування бухгалтерського обліку і системи аналітичного забезпечення, яке покликане сприяти підвищенню обґрунтованості управлінських рішень щодо розвитку підприємств і пошуку можливостей нарощування інвестування їх діяльності, зокрема за рахунок лізингу. Це підсилює увагу до вибору методик обліку і аналізу лізингових операцій, які з одного боку повинні ґрунтуватися на принципах апробованих міжнародною практикою, а з іншого - враховувати сучасний стан національної економіки, специфіку і особливості фінансування вітчизняних підприємств.

Одним з найпоширеніших у світовій практиці способів технічного оснащення і оновлення основних засобів господарюючого суб'єкта виступає лізинг. Це складна синтетична форма господарських зв'язків, що містить у собі елементи купівлі-продажу, кредиту, оренди, прокату, продажу на виплат. Популярність лізингу як форми посередництва на ринку об'єктів капітального інвестування пояснюється можливістю для лізингоотримувача відмовитися від банківського кредитування з одночасною економією обігових коштів підприємства, розширенням сфери діяльності, освоєнням нових сегментів ринку для виробника (постачальника) предмета лізингу та розвитком інфраструктури ринку за рахунок мережі обслуговуючих підприємств.

Дослідженню проблем обліку лізингової діяльності присвячено праці таких вітчизняних і зарубіжних економістів: Р. Адамса, О. Амата, Е. А. Аренса, Н. П. Баришнікова, Дж. Блейка, М. Ф. Ван Бреда, Ф. Ф. Бутинця, Н. Внукової, В. Д. Газмана, А. М. Герасимовича, С. Ф. Голова, Н. М. Грабової, А. Гропелі, В. М. Джухи, А. Г. Загороднього, З. В. Задорожного, М. В. Карпа, Л. М. Кіндрацької, Г. Г. Кірейцева, Я. Д. Крупки, Дж. К. Лоббека, Н. М. Малюги, В. І. Міщенко, Р. Монтгомері, Е. Нікбахта, В. І. Подольського, Л. Н. Прилуцького, М. С. Пушкаря, З. Рахмана, Н. Г. Слав'янської, Н. М. Ткаченко, Б. Ф. Усача, Г. Хемела, Є. С. Хендріксена, Н. В. Чебанової, Е. Н. Чекмарьова, А. Шермега. Незважаючи на суттєві здобутки у дослідженні цієї проблеми, низка питань щодо організації та методики бухгалтерського обліку

лізингових операцій залишається невирішеною та потребує подальших наукових досліджень.

Метою нашої роботи є дослідження стану та перспективи розвитку лізингової діяльності в Україні та інших країнах світу, поглиблення розуміння соціально-економічної суті поняття лізингу з урахуванням його особливостей і переваг перед іншими формами інвестування, оцінка сучасного стану обліку лізингових операцій в усіх учасників лізингових відносин і окреслення напрямків їх удосконалення.

Виходячи з мети, ми поставили перед собою наступні завдання:

- дослідити сучасні методичні підходи до обліку лізингових операцій;
- запропонувати напрями вдосконалення обліку складових елементів лізингового платежу.

Лізинг використовується для швидкого та ефективного оснащення підприємств новою технікою та технологіями. На сьогодні ринок лізингових послуг охоплює близько 100 країн світу, переважна частина яких – ті, які розвиваються, де лізинг поширюється прискореними темпами, особливо при придбанні промислового обладнання, транспортних засобів тощо. Розширення лізингового ринку є об'єктивним за умов інтернаціоналізації виробництва і фінансової сфери, дає можливість імпортувати обладнання багатьом країнам з доволі обмеженими ресурсами. Лізинг є більш вигідний при виконанні фінансових зобов'язань порівняно з іншими формами фінансових інвестицій. Він не лише полегшує інвестування імпорту промислового обладнання, але і дозволяє забезпечити передавання технологій з промислово розвинених країн до країн, що розвиваються.

Український ринок лізингових послуг займає лише 0,1% від європейського. Максимальний показник припадає на 2008 р., коли він становив близько 8 %, протягом 2009 року й цей показник скоротився більш ніж удвічі. У 2010 році спостерігаються позитивні зрушення на ринку лізингу — кількість укладених договорів фінансового лізингу за 2010 рік збільшилась на 2088 (69,4%) порівняно з 2009 роком і склала 5095 договорів [6, с. 125].

Проведений аналіз наукових і практичних джерел, у яких розглядається економічна суть лізингу,

показав, що окреслене поняття є дискусійним, про це свідчить значна кількість концепцій, які пропонують представники різних наукових шкіл. Тлумачення терміну „лізинг” свідчить про його складність та недостатнє теоретичне вивчення. Вчені та практики зазначають, що з одного боку лізинг – це залучення оборотних коштів в основний капітал на визначений у угоду термін на умовах повернення або з правом викупу (ототожнюють лізинг з орендою, відносинами купівлі-продажу, кредитом), а з іншого – наголошують на його здатності бути формою інвестування в основні засоби підприємств (ототожнюють з фінансуванням капітальних вкладень, інвестиціями).

Проте ми дійшли висновку, що найбільш доцільним є визначення лізингу як сфери інвестицій та вивчення його як форми інвестування на різних рівнях структурної організації економічної системи:

- лізинг як система зв'язків між конкретними учасниками лізингових відносин – продавцем (виробником) і покупцем, а в окремих випадках – установою, яка фінансує виробництво чи придбання об'єкта лізингу;
- лізинг як форма перетворення капіталу з грошової на речову форму та у зворотному напрямі через здійснення амортизаційних відрахувань, на якому він є однією з форм здійснення обігу;
- лізинг як форма інвестування в основні засоби підприємств, на якому останній виконує функцію стимулювання процесу розширеного відтворення на основі запровадження інновацій, що дає можливість враховувати вплив макроекономічної ситуації на тенденції його розвитку.

Якщо питання економічної та юридичної природи лізингу, залишаючись дискусійними, достатньо широко висвітлюються в працях спеціалістів, то на проблематику адекватного відображення лізингових операцій відповідно до їх суті у системі бухгалтерського обліку звертають надзвичайно мало уваги. Разом із тим теоретичні засади праць вітчизняних і зарубіжних учених, а також практика діяльності підприємств свідчать, що облік лізингових операцій вимагає подальшого вдосконалення з метою забезпечення ефективного управління лізинговою діяльністю як у країні загалом, так і в окремих суб'єктів господарювання. Особливо значних змін повинна зазнати методика обліку лізингу основних засобів, хоча сьогодні в Україні вона є достатньо розробленою, проте не враховує специфіки функціонування промислово-фінансових груп, адже всі учасники лізингових відносин та кожен з них поза ними функціонують не ізольовано, а в тісній взаємодії з іншими ланками економічної системи на всіх рівнях її структурної організації аж до макроекономічного.

Дослідження свідчать, що роль бухгалтерського обліку лізингових операцій як функції управління визначається завдяки використанню його даних в економічному аналізі та плануванні. Вивчення наукових праць та практика організації лізингових операцій дали змогу встановити, що при здійсненні аналізу лізингової діяльності найменш вивченими є питання методики оцінки їх ефективності. На основі результатів досліджень та оцінки наявних методик аналізу ефективності інвестиційних проєктів ми дійшли висновку, що використання їх у практиці лізингової діяльності є недостатньо обґрунтованим.

Проведений ґрунтовний аналіз чинних

законодавчих, нормативних актів і практичного досвіду здійснених лізингових операцій свідчить про значні проблеми в правовому і обліковому аспектах. У цій статті зупинимось більш детально на організації обліку останніх, яка має низку недоліків, насамперед компаній, для яких лізингова діяльність є основною:

1. Ототожнення П(С)БО 14 лізингових операцій з орендними, відображення основної діяльності лізингової компанії у фінансовій звітності як інвестиційної;
2. Відсутність єдиної схеми обліку основної діяльності лізингової компанії;
3. Неузгоджене внесення змін до усіх пов'язаних стандартів та вимога П(С)БО 14 відобразити передачу предмета фінансового лізингу лізингоотримувачеві з визнанням іншого доходу (від реалізації необоротних активів) та інших витрат (собівартості реалізованих необоротних активів), у той час, як рахунки для відображення таких операцій (згідно із старою редакцією типового плану рахунків субрахунок 742 «Дохід від реалізації необоротних активів» та субрахунок 972 «Собівартість реалізованих необоротних активів») було виключено, а П(С)БО 27 «Необоротні активи, утримувані для продажу та припинена діяльність» – змінено схему обліку реалізації необоротних активів, з визнанням вже не інших (інвестиційних) доходів та витрат, а іншого операційного доходу та інших операційних витрат [4]; в обох випадках не враховується той факт, що для лізингової компанії така передача є основною діяльністю, а не іншою операційною (згідно з П(С)БО 27), і тим більше – не інвестиційною (згідно з П(С)БО 14 та П(С)БО 4);
4. Вимога відповідно до П(С)БО 14 «Оренда» визнавати найбільш суттєвою статтею доходів лізингової компанії дохід у складі лізингових платежів за договорами фінансового лізингу – як фінансовий дохід, а дохід від іншого напряму основної діяльності – послуг оперативного лізингу – як дохід від іншої операційної діяльності, собівартість же наданих лізингових послуг – як інші витрати операційної діяльності [4];
5. Відсутність механізму обліку витрат виробництва (надання) послуг лізингу лізинговими компаніями і позбавлення останніх можливості проводити калькулювання їх собівартості, аналіз і контроль витрат за напрямами діяльності (фінансовий, оперативний лізинг та послуги додаткового сервісу);
6. Відсутність схем обліку повернення, викупу предметів фінансового лізингу в обліковому законодавстві;
7. Неузгодженість П(С)БО 14 та МСБО 17 в аспектах оцінки дебіторської заборгованості при передачі предметів фінансового лізингу лізингоотримувачеві (міжнародний стандарт передбачає використання в обліку для оцінки дебіторської заборгованості суми валових інвестицій в оренду, національний – передбачає оцінку за чистими інвестиціями) [4].

Крім цього, на практиці лізинговою компанією будується своя модель обліку основної діяльності, яка усуває ті або інші недоліки порядку обліку згідно з національними П(С)БО повністю або частково, породжує інваріантність розкриття інформації у фінансовій звітності. Отже, порушується ще одна

якісна характеристика останньої – зіставність.

Підсумовуючи дослідження, ми дійшли висновку, що при веденні договірної роботи не варто обмежуватися рекомендаціями, викладеними в національних стандартах щодо розрахунку лізингових платежів. Вважаємо за необхідне застосовувати також інші методики, які дозволять враховувати вплив інфляційних процесів, банківських відсотків і різних інших чинників, що забезпечить досягнення оптимальних договірних положень, які будуть задовольняти обидві сторони.

Проведене дослідження основних етапів здійснення лізингової угоди дозволило зробити висновок про те, що порядок їх документального оформлення є основою для подальшої реалізації лізингового проекту. Проте оптимізація зазначеного порядку передбачає розробку нових форм облікової документації та вдосконалення вже наявних в обліковому процесі, вони становлять певний обсяг інформації про події, що призводять до змін у структурі активів, зобов'язань та у власному капіталі підприємства, що сприяє своєчасному прийняттю ефективних і обґрунтованих управлінських рішень.

Задля удосконалення обліку основної діяльності лізингової компанії вважаємо за необхідне виокремити два варіанти вирішення проблем – поточний і перспективний.

Поточне вирішення облікових проблем полягає у наступному:

1. Відмова від схем обліку операцій фінансового лізингу, запропонованих національною обліковою системою, реалізація яких призводила до порушення принципу превалювання сутності над формою та якісних характеристик зрозумілості, доречності та зіставності показників фінансової звітності.
2. Впровадження альтернативної схеми обліку лізингових операцій, основними рисами якої є: облік предметів фінансового лізингу як товарів, відображення доходу від реалізації предметів фінансового лізингу при їх передачі як доходу від реалізації робіт, послуг, відображення лізингових платежів за договорами оперативного лізингу та доходу в складі лізингових платежів за договорами фінансового лізингу як доходу від реалізації робіт, послуг, відображення вартості переданого у фінансовий лізинг об'єкта та інших витрат у зв'язку з виконанням договорів оперативного та фінансового лізингу як витрат виробництва.

На майбутнє пропонуємо внести до плану рахунків наступні зміни:

1. Рахунок 70 перейменувати на «Доходи від основної діяльності» з уведенням додатково субрахунків «Відсотки одержані» (для відображення частини незаробленого фінансового доходу, що визнається в якості доходу від надання лізингових послуг у відповідному звітному періоді) та «Інші доходи основної діяльності» (для відображення доходу від надання послуг оперативного лізингу, компенсації лізингоодержувачем понесених лізингодавцем витрат, інших доходів від основної діяльності, що не можуть бути віднесені до жодного з наявних субрахунків рахунку 70).
2. Ввести до рахунку 90 «Собівартість реалізації» субрахунок 905 «Виконання договорів лізингу» для включення до складу витрат звітного періоду

собівартості наданих лізингових послуг.

Отже, характеризуючи сучасний стан розвитку обліку лізингових операцій, можна зауважити, що його значення як важливої функції управління останніми на підприємстві зростає, але в той же момент він потребує поточного та перспективного удосконалення для кращого виконання завдань, покладених на нього.

Список літератури

1. Про лізинг [Електронний ресурс] : закон України від 16.12.1997 р. № 723/97-ВР. – Режим доступу: <http://www.sta.gov.ua/documents/newdocs/723-97.htm>.
2. Оренда [Електронний ресурс] : міжнародний (стандарт) бухгалтерського обліку № 17. – Режим доступу: http://dipifr.info/lib_files/standards/ukr/standards_010109/IAS_17.pdf.
3. Основні засоби [Електронний ресурс] : положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 7. – Режим доступу: <http://www.buhgaltero911.com/Res/PSBO/PSBO7.aspx>.
4. Оренда [Електронний ресурс] : положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 14. – Режим доступу: <http://buhgalter911.com/Res/PSBO/PSBO14.aspx>.
5. Грабова, Н. М. Облік господарських операцій в бухгалтерських проводках [Текст] : навч. посіб. / Н. М. Грабова, Ю. Г. Кривоносов. – К. : А.С.К., 2006. – 416 с.
6. Купалова, Г. І. Розвиток лізингу в Україні: обліково-аналітичні та фінансово-економічні аспекти [Текст] / Г. І. Купалова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – № 1. – С. 120-126.

РЕЗЮМЕ

Градова Елена, Кутузов Михаил

Предпосылки развития и особенности бухгалтерского учета лизинговых операций в Украине

Рассмотрены сущность и особенности проведения лизинговой деятельности в Украине, исследованы методику и организацию учета операций лизинга у участников этого процесса и определены основные направления их совершенствования.

RESUME

Gradova Olena, Kutuzov Mykhaylo

Background and features of the accounting of leasing operations in Ukraine

The essence and features of leasing activity in Ukraine is considered. The technique and the organization of leasing operations in the participants of this process and identified key areas for improvement are studied.

Стаття надійшла до редакції 01.02.2012 р.